

När kvinnorna friade.

Några skottårshistorier från Bohuslän.

Ur boken Snapphanar och andra i gamla tiders Bohuslän

Utgiven 1969 Av Sven Rydstrand

Det var inte bara på arvsrättens område som kvinnorna i en gången tid var handikappade i jämförelse med männen. Även beträffande sådana saker som frieri och älskolek synes de – åtminstone på många håll – endast ha haft en utväg, nämligen att foga sig efter männens vilja. Det var blott vart fjärde år på det s.k. skottåret som kvinnorna enligt gammal tradition hade rättighet att gå på giljarstråt.

Men från äldre tiders Bohuslän talas det ofta om att kvinnorna friade, det må sedan ha varit under skottår eller ej. Nog synes det också, som om man bland bondebefolkningen inte ställde kvinnan på den låga ståndpunkt som hon hade bland andra klasser. Sålunda berättas det också om en del framstående bondkvinnor under 1700- och 1800-talen att de till och med bestämde de ledande männens göranden och låtanden. Visserligen hade inte kvinnan någon politisk rösträtt eller någon talan på en sockenstämma. Men i hemmet kunde ingen tysta ned hennes talan. Och det var just därifrån som hon så smått regerade världen. Kanske gjorde hon det mera än någon vet om.

"Kvinnans list övergår mannens förstånd", heter det, och från 1850-, 1860-talets Bro berättas det, att de kärlekskranka flickorna ofta räknade ut något knep, så att de skulle bli gifta med den de älskade. Var det en flicka som hade fattat kärlek till en ung man, träffade hon denne på kyrkbacken t.ex. eller på läktaren i kyrkan. Med få ord, som inte kunde misstyckas, tillsade hon den åtrådde att komma till henne en natt. Pojken måste då smyga sig fram till huset, där flickan bodde, och hon höll fönstret öppet och släppte in honom därigenom. Allt detta måste dock gå i smyg, så att ingen såg det. De unga var mycket blyga av sig.

När pojken kommit in i rummet, bjöds han vanligen på mat och dryck, och då han ätit sig mätt, framförde flickan sina äktenskapliga planer. Pojken var vanligen alltför blyg av sig för att kunna säga något. Nog var väl flickan också blyg och tafatt, men i nattens mörker tog hon ändå mod till sig och friade. Något så intimt umgänge mellan ungdomarna i Bro som hävdtecknaren Axel Em. Holmberg omtalar från 1840-talets Tjörn och som väl mångenstädes där är lika vanligt ännu i dag, förekom dock inte i vanliga fall. Därtill var de unga alltför blyga av sig och alltför bundna av de religiösa buden och sedvänjorna. Dock fanns det naturligtvis även här en och annan, som djärvt hoppade över sedlighetens rāmärken. Därom vittnar bl. a. de gamla kyrkoböckerna. Men det hörde dock till undantagen, troligtvis i hela mellersta Bohuslän.

På Tjörn berättade en 80-årig gumma på 1940-talet för undertecknad, att hon som ung friade på följande sätt: Hon låg i undervåningen om sommaren för öppet fönster. Då pojkarna om kvällarna och nätterna kom och gick förbi gården, ropade hon på dem och bad dem komma in, varefter hon serverade dem ägg. Den som hon då inte tyckte om, gav hon blott ett eller ett par ägg, men den som hon ville ge sitt hjärta åt, skänkte hon ett helt tjog ägg. Han fick således äta ägg så mycket han ville. Detta betydde, att flickan hade friat. Hon sade ingenting direkt därom till pojken, men denne var inte dummare än han begrep hur hon ville ha det. Denne pojke kom sedan igen kväll efter kväll till flickan. Men de som fått blott ett eller två ägg kom aldrig mera tillbaka. De fick gå till andra ställen och försöka sin lycka.

På Orust hör man ofta berättas att en flicka förr i tiden inte alltid friade till den man, som hon mest tyckte om, ifall denne inte var mycket ansedd eller hade stor gård. Om en flicka fått friareanbud från en åttondelsbonde, som vi kan kalla Efraim, och som hon nog i grund och botten tyckte mest om men som var för fattig, så gick hon till en bonde som hade större gård och friade till denne på följande sätt: *"Jä töcker vesserligen ente så möe öm däj utan mer öm Efraim, men öm du vell ha mäj så får du mäj, för du har i alle fall en åtteng mer elle Efraim."* Om hon då fick "ja" av storbonden, sade hon återbud till sin käre Efraim, fastän det kanske sved i hjärtat en tid. Och detta blev kanske anledning till att Efraim beslöt sig för att gå ensam i hela sitt liv.

Bolle-Karis stuga under Bråland, den sista bebodda ryggåsstugan i Foss socken, nedriven i början av 1900-talet

Ja, så har de gamle berättat, och så var det nog också i en del fall och på en del håll. Men det talas mera sällan om några olyckliga äktenskap förr i tiden. Det fanns säkert sådana i alla fall, men man satte dock en ära i att vara trogen den man givit sig åt. Man höll i hop både i lust och nöd. Detta berodde inte alltid på den mycket omtalade *"kvinnans undergivenhet"*. Visserligen räknades kvinnan i den gamla katekesen blott såsom en av mannens ägodelar, som han kunde råda över i likhet med *"hans ox eller hans åsna"*. Men denna låga värdering av kvinnan får man nog gå mycket långt tillbaka för att finna i bondehemmen. Här har den gifta kvinnan alltid varit mannens fria jämlike, bortsett från vad lag och rätt föreskrev och vad kyrkan lärde.

Att det dock många gånger förr var föräldrarna, som bestämde med vem deras barn skulle gifta sig, erinras man om genom följande friarehistoria från 1850-talets Bullaren:

Det var en ung och käck bonddräng, som gått och förälskat sig i en mycket rik och vacker bondtös, och hon tyckte även mycket om den raske drängen, fastän han var fattig. Han beslöt därför att han skulle ta mod till sig och fria hos fadern till den åtrådda. På den tiden red man alltid, då man skulle ut i sådana ärenden. Det såg förmöget ut, och även om man blott var en fattig dräng, så fick man inte komma utan häst. Så vår bonddräng lånade sig en häst och red på den till flickans gård.

När han kom fram, band han hästen ute vid grindstolpen, medan han gick in i huset för att framföra sitt ärende. Han stängde grinden väl efter sig, för att inte hästen skulle springa bort. Den stränge fadern mottog honom dock inte vidare vänligt. Han kallade honom för "fattig dräng" och körde honom nästan genast på dörren. Flickan vågade inte säga något till sin far. Hon var väl rädd för att han skulle köra iväg henne också.

Drängen fattade emellertid humör, då han kom ut på gården igen. Han härmades väl över att det var pengar, som var det viktigaste i livet, och i förtreten satte han sig på hästen utan att först öppna grinden. Han lyckades emellertid sätta så god fart på hästen, att denne hoppade högt över stänget. Den stränge fadern och hans dotter stod och såg på. När de fann att drängen hade sådana ryttartalanger, ångrade de, att de visat bort honom. Flickan lyckades också övertala sin fader att hon skulle få lov att fria till drängen ett annat år, då det blev skottår. Så gjorde hon också, och sedan gifte sig ungdomarna och blev lyckliga. Och storbonden blev mycket nöjd med sin måg, som med tiden blev välbärgad. Så kunde det gå till förr i världen.

Även om det inte så ofta var kvinnan, som friade, så var det nästan alltid hon som bestämde med vem hon skulle gifta sig. Väl hade föräldrarna mycket att säga till om, och väl frestade de rika männen ofta med annat än kärlek, men mot sin vilja gifte hon sig inte i regel. Det var nog inte utan mycket övervägande hon ingick i det heliga äkta ståndet. Ofta hade hon mera begrepp om var hon passade bäst än männen, som ibland inte var så nogräknade, när det gällde äktenskapshandel.

I följande gamla friarehistoria, som också härrör från Bullarens härad, är det även kvinnans mening, som blir det avgörande. Det är en gammal torpare som berättar på 1930-talet:

– De va e ti etter de mi første gömma hade døtt. Ja tog på maj alepjæxerne å di baste boxene å den blåe rocken. Åsså geck ja te Bretta. Når ja kom did, så sto hu borte ve spisen.

- Vell du gå me maj ud? fråva ja.

Når ve sia kom ud, så sto ja länge å pregge me kappen i barret, å sia fråva ja:

- Vell du bli mi lesagarinna genom livet? sae ja. – Ne, se nämme ja vell! svarte hu.

- Jær ocket du vell då! sae ja. Åsse geck ja därifrø.

Når ja sia kom hem å hade vørt hemme e ti, så feck ja si far hennesas komma ude po mössen. Åsse jammen ock! tænkte ja, no har hu åtrå sä. Å sölles va de me. Åsse kom ve ihopbas. Jaa, jyst sölles geck de te, når sössöm atte ja fria te mi Bretta!"

Av det här berättade framgår alltså, att kvinnan under gångna tider inte var så helt tillbakasatt, som många ibland vill göra gällande. Inte satt de unga flickorna hemma blott och väntade på friare, utan de tog också initiativ själva till äktenskapshandel, antingen det nu var skottår eller ej.